

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НЕДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

УДК 37.035.6

Л. Г. Білий

В умовах існування незалежної української держави в системі вищої освіти важливого значення набувають питання виховання у молоді як почуття поваги до інших народів, так і почуття любові до Батьківщини. Необхідно відзначити, що, починаючи з 90-х років, молоде покоління українців контактує з новими соціальними посередниками й реаліями. Воно вже не приймає підвалин та цінностей суспільної системи, яка вже минула. Під впливом різних соціальних і політичних обставин з'явився новий соціальний тип особистості. У цих умовах важливим є становлення оновленої системи патріотичного виховання.

Політична дезінтеграція, соціальна диференціація суспільства, девальвація духовно-моральних цінностей вплинули на суспільну свідомість більшості соціальних та вікових груп українців, у першу чергу, молоді. Посилився процес зниження впливу таких важливих чинників формування патріотизму, як українська культура, мистецтво, освіта тощо. Серед молодого покоління більш помітною стала втрата традиційної української патріотичної свідомості [7].

Патріотичне виховання, у свою чергу, спрямовано на формування і розвиток особистості, яка має якості громадянина – патріота Батьківщини та здатна успішно виконувати цивільні обов'язки в мирний і воєнний час [5].

В умовах модернізації системи вищої освіти в Україні патріотичне виховання студентів у системі недержавних вищих навчальних закладів (ВНЗ) здобуває особливу значущість та актуальність.

У теорії і практиці патріотичного виховання студентів вищої школи в сучасних умовах відбуваються суттєві зміни, пов'язані з коректуванням вимог

державних освітніх стандартів; необхідністю переосмислення мети, завдань, сутності та змісту патріотичного виховання; деформацією, що спостерігається, патріотичних цінностей громадян у цілому і студентів зокрема [6; 8]. На відміну від державних ВНЗ, у створеній в останнє десятиліття в нашій країні системі недержавної вищої професійної освіти проблеми виховання взагалі та патріотичного виховання студентів зокрема мають потребу в спеціальному дослідженні з метою розробки його теоретичних і прикладних основ [10].

Аналіз практики патріотичного виховання студентів свідчить, що в державних ВНЗ уже накопичено певний досвід щодо прищеплювання їм патріотичних знань, навичок та вмінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності, однак цей досвід не завжди використовується в освітньому процесі недержавних ВНЗ [9].

Вивчення педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу недержавних ВНЗ свідчить, що значна його частина визначає патріотичну значущість навчальних дисциплін як середню, а інша частина недостатньо опанувала методику патріотичного виховання, уміння її аналізувати і коректувати. Характерно, що більшість викладачів ототожнює організацію патріотичного виховання лише з навчальними заняттями та зовсім виключає роботу зі студентами у позанавчальний час. Основними причинами цих недоліків є неповна наукова розробленість проблеми патріотичного виховання в системі недержавних ВНЗ, невідповідність до цієї діяльності викладачів, низька мотивація до нього, слабка загальна і патріотична культура студентів. Сформована ситуація створює об'єктивні перешкоди для практичної реалізації цілей патріотичного виховання студентів та формування в них патріотичних якостей.

Разом із тим, щорічно сфера недержавної вищої освіти в Україні розширюється. Системою недержавної вищої освіти охоплено практично всю територію України від західних до східних кордонів, включаючи розміщення філій і представництв у країнах ближнього та далекого зарубіжжя. Тисячі фахівців, які одержали освіту в недержавних ВНЗ, щорічно приходять на

роботу в різні сфери діяльності українського суспільства. Патріотичні якості цих фахівців уже визначають, а надалі багато в чому будуть визначати напрямки розвитку різних галузей суспільного життя і політики держави в цілому. Природно ці питання не можуть не перебувати в сфері пріоритетних досліджень педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку.

Патріотичне виховання є частиною освітнього процесу недержавних ВНЗ, йому властиві всі елементи педагогічного процесу. Патріотичне виховання – явище складне, важке та тривале. Збір й узагальнення різних думок учених у поєднанні із цілеспрямованим спостереженням за патріотичним вихованням студентів недержавних ВНЗ надали можливість виявити деякі його складності, труднощі й особливості.

Складності процесу патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ пояснюються: виникненням несприятливих умов у соціально-професійному середовищі, що негативно впливає на свідомість та почуття молодого покоління; висуванням суспільством нових вимог до професійної підготовки в недержавних ВНЗ; розладом механізму соціалізації поколінь, який складався впродовж багатьох десятиліть, що пов'язано з руйнуванням системи традиційних цінностей; посиленням бездуховності, падінням освітнього і професійного рівня підростаючого покоління, який виявляється в різкому погіршенні його соціально-моральних та інших характеристик тощо [12].

Успішне вирішення розглянутої проблеми є можливим, як правило, за наявності достатнього часу. Її практичне здійснення в недержавних ВНЗ ускладнюється тим, що реального часу (близько 60 % студентів навчаються заочно, очно-заочно) на прищеплювання патріотичних якостей недостатньо для того, щоб побачити результати цієї діяльності і за необхідності скорегувати їх. Такий підхід надає можливість виокремити особливості патріотичного виховання студентів у недержавних ВНЗ.

Одна з особливостей полягає в тому, що патріотичне виховання в недержавних ВНЗ являє собою якісно своєрідний соціально-педагогічний процес у загальній системі виховання студентів.

Друга особливість патріотичного виховання студентів полягає в тому, що порушено координацію, взаємозв'язок та наступність між всіма основними ланками системи патріотичного виховання – родиною, дитячими дошкільними установами, загальноосвітньою школою, збройними силами, вузами тощо; відсутня взаємодія між цими ланками щодо вироблення загальної мети і завдань, заходів, пов'язаних з їхнім досягненням [2].

Наступна особливість патріотичного виховання в недержавних ВНЗ полягає в її слабкому науковому обґрунтуванні, як на державному рівні, так і на освітньому, і як наслідок – розрізненість наукових підходів до дослідження цієї проблеми та їхня розробка поза контекстом соціально-гуманітарного знання [3].

Зазначені особливості процесу патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ обумовлюють його психолого-педагогічну структуру і специфічний характер структурних елементів. Структура процесу патріотичного виховання в недержавних ВНЗ передбачає наявність суб'єкта й об'єкта, чітко поставлених цілей і завдань, змісту, закономірностей та протиріч, принципів, методів і форм його реалізації, напрямків патріотичного виховання та його результатів, а також умов, які впливають на ефективність цього процесу. Усі елементи процесу патріотичного виховання студентів у недержавних ВНЗ є взаємозалежними, взаємообумовленими й являють собою цілісний соціально-педагогічний процес. Найважливішим компонентом системи патріотичного виховання, умовою її ефективного функціонування є суб'єкти цієї діяльності [1].

У цей час у процесі патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ беруть участь, з одного боку, деякі державні органи, організації, відомства, такі як Міністерство освіти, Міністерство оборони, Міністерство культури та ін. Ефективність їхньої діяльності в цей час не відповідає необхідному рівню. Крім того, вони як і раніше вирішують досить вузькі, обмежені завдання, що зводяться до того чи іншого суто відомчого напрямку, тобто, власне кажучи, є частками, відособленими та надмірно специфічними.

З іншого боку, у патріотичному вихованні студентів недержавних ВНЗ беруть участь керівники цих закладів, професорсько-викладацький склад, батьки, різні об'єднання, союзи, які у своїй сукупності виконують роботу відповідної спрямованості в окремих навчальних закладах. Їхня діяльність часто не має науково обґрунтованих, розгорнутих програм діяльності й орієнтована на виконання досить обмежених, хоча часто і необхідних завдань. Ступінь організованості суб'єктів цієї групи, як правило, є невисоким, а ефективність функціонування залежить від всіляких чинників, серед яких особливу роль відіграють місцеві умови, матеріальна база, фінансова підтримка з боку спонсорів тощо.

Суб'єкти патріотичного виховання, що представляють ці дві підструктури, майже не пов'язані між собою, утворюють проте певну систему, яка у функціональному відношенні, безумовно, оцінюється як малоефективна та характеризується в цілому слабкою дієздатністю.

Об'єктом патріотичного виховання є молодь, яка навчається в недержавних ВНЗ. При характеристиці об'єкта патріотичного виховання необхідно враховувати два його базових аспекти: з одного боку – єдність і цілісність, обумовлені загальними ідентифікаційними чинниками (середньою освітою, віковою єдністю тощо); з іншого боку – різноманіття форм вияву цієї єдності та цілісності, що виражається в розмаїтості характеристик підструктур загального об'єкта (соціальних, культурних, етнічних і національних груп).

Відзначимо, що для будь-якого соціально-педагогічного процесу, характерною є наявність ясного та конкретного блоку цілей, що надають вихователям можливість передбачати кінцевий результат своєї діяльності. Метою патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ є організація системи цілеспрямованого впливу з формування і розвитку в них соціально значущих якостей та відносин громадянина-патріота, професіонала і високоморальної особистості, готової реалізувати їх в інтересах суспільства та держави.

З цієї мети впливають завдання, виконання яких сприяє зростанню дієздатності студентів недержавних ВНЗ, значному підвищенню рівня їхньої соціальної активності, патріотизму і готовності до гідного служіння Батьківщині: світоглядна підготовка студентів, реальна допомога їм у визначенні сенсу життя в умовах здійснюваних перетворень, формування самосвідомості, ціннісного ставлення до особистості, суспільства, держави; прилучення студентів недержавних ВНЗ до системи соціокультурних цінностей, що відображають багатство та своєрідність історії і культури Батьківщини, народу, формування потреб у високих духовно-моральних та культурних цінностях і в їхньому подальшому розвитку; виховання позитивного ставлення до професійної праці як найважливішої цінності в житті, розвиток потреби в праці на благо суспільства, держави, в ім'я служіння Батьківщині, формування соціально значущої діяльної цілеспрямованості; формування активної соціальної позиції та розвиток потреби в морально здоровому способі життя, здатності спілкуватися в колективі, підтримувати сприятливий клімат у мікрогрупі в процесі навчання в навчальних закладах тощо.

Мета і завдання обумовлюють зміст патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ, що реалізується за цілою низкою взаємозалежних напрямків: духовно-моральним, історичним, політико-правовим, соціокультурним, державно-патріотичним, професійно-діяльним, військово-соціальним та психолого-педагогічним. Усі ці напрямки є органічно взаємозалежними між собою, об'єднаними в процесі практичної діяльності метою, завданнями, ідеологічними основами, принципами, формами і методами виховання.

Змістовні можливості розглянутого процесу реалізуються за допомогою певних функцій. Відзначимо три найважливіші з них: виховна (формування ціннісних орієнтацій громадянина-патріота), дидактична (формування військово-прикладних знань, умінь і навичок), розвивальна (формування професійних якостей за допомогою патріотичного виховання) [4].

Функції, здійснювані системою патріотичного виховання в недержавних ВНЗ, визначають її структуру. В організаційному плані компонентами системи є: освітній процес, позааудиторна та шефська робота.

Виходячи з функцій, визначаються умови ефективної організації патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ. До них належать: методологічне, організаційне, матеріальне й інформаційне забезпечення, а також наявність у недержавному ВНЗ атмосфери, що виховує.

Атмосфера, що виховує, є необхідним компонентом всебічного забезпечення системи патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ. Вона передбачає: створення та творчий розвиток традицій у патріотичному вихованні в навчальному закладі; облік патріотичної тематики в оформленні навчального закладу, її наочної агітації; підвищена увага професорсько-викладацького складу до символів і ритуалів держави, його військової організації; масове охоплення студентів різноманітними видами патріотичної діяльності. Дотримання цих умов надасть можливість підвищити ефективність патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ [11].

Аналіз педагогічної практики свідчить, що основними закономірностями процесу патріотичного виховання студентів недержавних ВНЗ є: відповідність цілей і завдань патріотичного виховання вимогам професійної освіти; відповідність керівних впливів суб'єктів патріотичного виховання мотивам й установкам студентів; відповідність системи патріотичного виховання та його структурних елементів; відповідність результатів патріотичного виховання поставленим цілям і завданням. Зазначені закономірності надалі, безсумнівно, буде доповнено, розширено і роз'яснено.

Отже, в умовах функціонування недержавних ВНЗ під патріотичним вихованням студентів розуміється систематична та цілеспрямована діяльність суб'єктів недержавного ВНЗ і державних установ та громадських організацій з формування в студентів високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Батьківщині, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовано на вдосконалення системи національно-патріотичного виховання у вищих навчальних закладах недержавної форми власності. Це надасть змогу побудувати модель, яка буде ефективно працювати з урахуванням інтересів закладу освіти.

Список використаної літератури

1. Ващенко, Г. Виховання любові до Батьківщини / Г. Ващенко. – Лондон, 1954. – С. 22.
2. Возрождение и будущее Отечества- в патриотизме молодежи / под ред. Б. К. Тебиева. – М., 2000. – С. 101.
3. Галузинський, В. Педагогіка: Теорія та історія / В. Галузинський, М. Євтух. – К., 1995. – С. 129.
4. Гражданское образование: формирование активной жизненной позиции гражданина // Сборник статей для методистов и преподавателей общественных дисциплин. – М., 2001. – С. 260–263.
5. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994. – 61 с.
6. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький, 2002. – 334 с.
7. Журавський, В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К., 2003. – 195 с.
8. Зайчук, В. О. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В. О. Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2–3. – С. 28–34.
9. Законодавство України про освіту : збірник Законів. – К., 2002. – 421 с.
10. Зязюн, І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 13–17.
11. Сидоренко, О. Л. Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі / О. Л. Сидоренко. – К., 2000. – 381 с.
12. Федулов, С. В. Готувить спеціалістів, ростить патріотів / С. В. Федулов // Красная звезда. – 2000. – 26 февраля.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.